

Радмила Н. Стојановић¹,
Алма Х. Тртовац Дедеић

Универзитет у Београду, Факултет за образовање
учитеља и васпитача, Београд, Србија

Стручни рад

Жанровска разноврсности музичких примера у савременим уџбеницима Музичка култура (I–IV разред) у домену музичкој описмењавања и развоја мултикултурне писмености ученика

Резиме: Подстиакнуће чињеницама из семенна ранијеј истраживања уџбеника Музичка култура о музичким примерима према жанру, ауторке су одлучиле да анализирају садржаје савремених уџбеника последње генерације различитих издавача како би ирикуиле најновије чињенице и добиле релеванна сазнања о разноврсности музичких примера према жанру у процесу музичкој описмењавања и развијања мултикултурне писмености ученика млађих разреда основне школе.

Истраживање је фокусирано на штамане уџбеничке јединице (N=24) из уџбеничких комплета новије генерације (најновија издања) од 1. до 4. разреда основне школе од шест издавачких кућа (Завод за уџбенике, Клеј, Београдски издавачко-графички завод, Креативни центар, Лојос и Вулкан знање).

Овај рад је значајан не само збој формираних инструмената истраживања (категоризација музичких жанрова и анкејни уијник – ЖУМК 2022), добијених резултата о корисности и смену коришћења музичких примера према жанру који су у функцији процеса музичкој описмењавања ученика и развијања мултикултурне писмености већ и зато што су по први пут у истраживање укључени учитељи (N=132) из десет основних школа из четири града (Нови Пазар, Рашка, Сјеница и Тулин) с територије Југозадне Срдије.

Резултати комбинованој емпиријској истраживања: а) анализа штаманних уџбеничких јединица за предмет Музичка култура различитих издавача и д) мишљења учитеља о жанровској разноврсности у неким семенима се додударају, док се у неким семенима

¹ radmila.stojanovic@uf.bg.ac.rs

Copyright © 2023 by the authors, licensee Teacher Education Faculty University of Belgrade, SERBIA.

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original paper is accurately cited.

разликују. Истраживање мишљења учитеља сироведено је посредством Гугл ујџиника (енг. Google Forms).

Циљ рада је да на основу квантитативне анализе заступљених жанровски категорисаних музичких садржаја и мишљења учитељаника из наставне праксе – учитеља – конкретизујемо чињенице о жанровској разноврсности музичких примера (ритмички, мелодијски и/или ритмичко-мелодијски) у савременим уџбеницима Музичка култура који су важни не само у реализацији процеса музичког описмењавања ученика њихом активношћу певања/свирања/покретним методом учења по слуху и/или из нотних текстова већ и код развоја мултикултурне писмености ученика.

Кључне речи: уџбеник, музичка култура, музички жанр, музичко описмењавање, мултикултурна писменост

Увод

Евидентно обележје савременог дидактичког тржишта у Србији је широка понуда уџбеника различитих издавача са одобреним уџбеницима актуелних предметних области, како за млађи, тако и за старији школски узраст. Саставни део тако разгранате дидактичке понуде чине и уџбеници за *Музичку културу* (у даљем тексту: *МК*). Полазећи од чињеница из сегмента раније спроведеног и ширег истраживања (Stojanović, 2018) о музичким примерима према жанру у уџбеницима *МК* старије генерације, а који су били у мањој/већој мери релевантан извор различитих музичких примера из наше и других култура, ауторке су одлучиле да се фокусирају на прикупљање података и стицању конкретних сазнања о жанровским садржајима новије генерације савремених уџбеника *МК* за музичко описмењавање и развијање мултикултурне писмености ученика.

Појам *жанр* (фр. *genre*) дефинисан је као „врста, род у књижевности и другим уметностима” (Klajn i Šipka, 2008: 475). Познато је да у домену музике, па и шире, не постоји утврђено, прихваћено и недвосмислено тумачење овога појма. Поједини критички, дискурзивни и музиколошки извори (Bortvik and Moј, 2010; Marinković, 2001) потврђују изазове у

дефинисању појма *жанр* у контексту музике. Према Бортвику и Моју, појам *жанр* употребљава се у различитим категоризацијама музичких стилова „[...] у оквирима одређених ширих текстуалних и вантекстуалних параметара. Наравно, овакав приступ је шематски и није лишен ограничења. Приписивање генеричких термина одређеним кључним речима или покретима није коначно, нити неопозиво” (Bortvik and Moј, 2010: 7). Дакле, у дефинисању појма *жанр* у контексту музике не постоји категорично разграничење јер „број и значај појединих чинилаца који учествују у одређењу варира од случаја до случаја, па се отуда и жанровско дефинисање јавља на различитим категоријалним нивоима, односно, не показује сталност критеријума” (Marinković, 2001: 116). У најкраћем, појам *жанр* у музици, свакако у складу са садржајним критеријумима, можемо схватити као варирајући феномен у веома разуђеном и еластичном облику.

За систематично прикупљање потребних података из савремених штампаних уџбеника *Музичка култура* формиран је систем категорија музичких примера према жанру са методичком наменом. Организовани систем категорија је тако постао инструмент истраживања који је доследно примењиван приликом анализе музичке грађе уџбеника за извођење музичке помоћу активности певања/свирања/покрет,

у комбинацији са говором. Наиме, наведене музичке активности су од круцијалне важности у процесу музичког описмењавања ученика, за конструкцију ученичких знања/умења и стварање звука, прво методом учења по слуху, а потом читањем музике из нота.

Иако веома блиски, између појмова *музичка писменост* и *музичко описмењавање* не можемо ставити знак једнакости. Неки аутори музичку писменост дефинишу као „минимални ниво музичких способности који омогућава особи да функционише са музичким материјалом” (Jorgensen, 1981), неки је доживљавају као „способност да се препознају музичке компоненте, прати њихов ток и да се разуме смисао тих компоненти у контексту одређене композиције” (Vriend, 2009: 8), док је за неке „способност певања, свирања или замишљања звука на основу нотног текста” (*Leksikon obrazovnih termina*, 2014: 451). Све у свему, музичка писменост, без обзира на степен или ниво музичке писмености (елементарна или основна, функционална или професионална), представља резултат или исход процеса музичког описмењавања за неки од поменутих и/или неких других нивоа музичких компетенција. Насупрот томе, музичко описмењавање представља процес рада од почетка до финализације одређеног нивоа музичких компетенција или „пут од рецепције музичког садржаја до репродукције, а затим и интерпретације” (Miletić-Jović, 2009: 107). Наиме, извођење музике без повезивања звука и музичког знака и схватања музичког записа није одлика музички писмене особе и није ништа друго до *проста репродукција* или извођење музике „само на основу саслушаног звука (без знања нота)” (Vasiljević, 2006: 183). Укратко, *музичко описмењавање* представља процес у достизању музичке компетентности за смислено извођење и тумачење музике и музичког записа (ноте) одређеног нивоа. Да бисмо разумели музику као јединствени медиј који је идеалан за успостављање непосредне музичке

комуникације и размене емоција, потребно је да упознамо и разумемо музичко писмо (нотација), нашу музичку културу и музичке културе других народа. Уџбеник МК је пожељан извор мултикултурних музичких примера исто као што је *мултикултурна писменост* пожељнији конструкт за образовање (Mitrović, 2010). Мултикултурна писменост представља и једну од дефинисаних специфичности уџбеника (Stojanović, 2018), пожељан квалитет у вредносном систему ученика актуелног модерног доба и сушту супротност од увелико превазиђених, верујемо и искорењених, монокултурних тенденција, како у општем, тако и музичком образовању.

Развијање мултикултурне писмености „доприноси познавању и разумевању различитих култура, али и разумевању универзалних људских тема и проблема, осетљивости, поштовању и толеранцији према различитим културним вредностима” (Mitrović, 2010: 136). Нарочито учењем „песама различитих жанрова, других култура и певањем песама других народа, како на српском тако и на аутентичним језицима тих култура, ученици се упознају са страним речима и њиховим значењем” (Stojanović, 2018: 98). Транспоновано у домен музичког описмењавања ученика, мултикултурни садржаји (музички примери) у уџбеницима музичке културе – песме и/или мелодије других култура могу се сматрати неопходним због чињенице да наша изворна музичка традиција „због доминације говорних ритмова” (Stojanović, 2018: 98-99) готово да нема заступљен тродел нити „пунктираних ритмова, узмаха, предтакта” (Stojanović, 2018: 98-99) у довољној мери. Дакле, поред песама из нашега народа и музичког стваралаштва домаћих композитора (песме, мелодије...), и музика „из различитог дела света – уметничке, дечје, народне, као и песме забавног карактера [...] по својој различитости могу допринети развоју дечјих гласова, савладавању различитих ритмичких структура” (Ђурђановић, 2014: 203). Укратко, мултикултурни музички примери (антологијске пес-

ме, мелодије и/или теме различитих жанрова из више различитих култура са дугом музичком традицијом) тако представљају методичко-културолошку вредност и неопходност како би музичко образовање и музичко описмењавање деце и младих било унапређено, функционално и усклађено са тенденцијама савременог друштва које гравитира ка европским вредностима и стандардима.

О музичким жанровима у уџбеницима Музичка култура у домену музичког описмењања и развоја мултикултурне писмености ученика

Уџбеник МК (I-IV разред) основне школе је дефинисан као „дидактички медиј који обавља улогу информатора, презентатора и комуникатора методички искреираних садржаја за рад са звуком како би се омогућила конструкција знања/умења” (Stojanović, 2018: 231). У контексту домена и феномена почетног музичког описмењавања ученика (Stojanović, 2001; Stojanović, 2018), које представља дугорочни процес, уџбеник МК треба да обезбеди методички организоване и искреиране садржаје како би се аудитивно меморисани звук музичког примера (предбукварски период) повезао са нотном сликом (букварски период) и „затим да се постигнута знања/умења читања нотног записа усавршавају, односно примењују на новом (непознатом) музичком примеру (послебукварски период)” (Stojanović, 2018: 231). Иако уџбеник музичке културе треба да понуди методичке идеје и решења која су у складу са наведеним периодима рада да би се обезбедио правилан процес музичког описмењавања ученика, наш предмет истраживања за ову прилику експлицитно је фокусиран на евидентирање и квантитативно обрађивање података који се односе на утврђивање жанровске разноврсности музичких примера за музичке активности певања/свирање/покрет, свакако и за говор, зато

што се користе у активној реализацији програма музичке писмености почетног нивоа и зато што су у служби развоја музичких способности ученика.

За избор музичких примера у уџбеницима музичке културе одговорни су аутори који воде рачуна да буду методички осмишљени и у корелацији са препорукама актуелних планова и програма. Усклађеност музичких садржаја уџбеника према актуелном плану и програму предмета МК (I-IV разред) основе школе није био предмет разматрања због чињенице да сви савремени уџбеници из нашега истраживања имају позитивну рецензију и да су одговарајућим решењем Министра просвете Републике Србије одобрени за штампу и дистрибуцију.

Музичка грађа уџбеника која је намењена процесу почетног музичког описмењавања ученика требало би да обухвати музичке примере блиске деци млађег школског узраста за учење музике прво методом учења по слуху, а потом методом учења из нотног текста аналогно периодима почетног писања и читања (Stojanović, 2001). Зато је важно да процес музичког описмењавања ученика започне применом дидактичког принципа *од њознајої ка мање њознајом и/или не њознајом*. То практично значи да музичко описмењавање „отпочиње стварањем представа и звучних наслага. [...] У наставном процесу то конкретно значи учење што већег броја песама, како би тај фонд био једноставна и природна предиспозиција за изучавање тоналних основа музичког система коме музичка целина припада” (Miletić, 2018: 173). Дакле, када ученици усвоје већи број једноставних музичких примера (бројалице, песме, музичке игре итд.) прво из своје, а потом из других музичких култура, тада је формиран музички фонд и створена полазна основа или предиспозиција за касније повезивање звука и слике (музички запис).

У контексту домена и феномена који се односе на развој мултикултурне писмености уче-

ника, ауторке су у квантитативном смислу разматрале заступљеност и жанровску разноврсност музичких примера намењених за извођење у уџбеницима из нашег узорка истраживања, а који потичу из наше и/или других култура. Разматрање музичких примера у домену развоја мултикултурне писмености ученика није било могуће третирати изоловано од домена музичког описмењавања јер су умрежени са претходно образложеним активностима за активно извођење музике.

Наша категоризација обухвата једанаест жанровских категорија за анализу савремених штампаних уџбеника МК како бисмо евидентирали жанровску разноврсност у домену музичког описмењавања и развоја мултикултурне писмености ученика (Табела 1).

Табела 1. Категоризација музичких примера према жанру

Категоризација музичких примера према жанру
1. Бројалице (говорне/певане)
2. Народне песме
3. Песме-модел и наменске песме
4. Дидактичке музичке игре
5. Теме из цртаних/играних филмова
6. Музички примери домаћих/страних композитора и химне
7. Песме и мелодије аутора уџбеника
8. Песме непознатих аутора из различитих култура
9. Духовна музика – религиозне песме из различитих култура
10. Песме у народном духу
11. Песме дечјих аутора

Бројалице (говорне и/или певане) јесу жанровска категорија у функцији „поставке основне пулсације и односа трајања [...] ради поставке метричке и формалне музичке компоненте” (Miletić, 2018: 173). Карактеристичне су по равномерности, изводе се по слуху и из нот-

ног текста уз покрет (тапшање, корачање и сл.) и/или уз ритмичку пратњу на дечјим музичким инструментима (штапићи, звечке, бубањ, триангл и сл.). Због наведених образовних намена у процесу почетног нивоа бројалице можемо тумачити и као дидактички музички жанр. Жанровска категорија *народне њесме* су неизоставна група музичких примера у домену музичког описмењавања. Због једноставне и певљиве мелодике, сведеног амбитуса у тоналитетима примереним дечјим гласовима, „без већих скокова, јасног ритма [...] са честим понављањем музичких фраза” (Stojanović, 1996: 28), као и репетитивним једноставним поетским текстом, *народна њесма* заузима „истакнуто место у настави музичке културе” (Stojanović, 1996: 28). *Песме-модел*, *наменске њесме* и *дидактичке музичке игре* су такође незаобилазни дидактички музички жанрови уџбеника МК у служби музичког описмењавања ученика. *Песме-модел*, методички конструкт музичког педагога Миодрага Васиљевића, можемо да посматрамо као дидактички музички жанр који је у служби почетног учења и певања основних тонских висина углавном на народним основама. Иако почетни слог Васиљевићевих песама-модела садржи солмизационо име одређене тонске висине, они не представљају метод „већ принцип заснован на феномену памћења почетног слога сваке песме са текстом” (Vasiljević, 2006: 66). У иницијалном тренутку настанка сви примери жанровске категорије *њесме-модел* били су у директној вези са народним напевима да би се временом појавили и нови, наменски компоновани, музички примери у функцији песама-модела (на пример: *До, до шта је то?*, *Фабрика домбона* и сл.) зато што избор песама модела „зависи од краја у коме се настава одржава, то јест, зависи од тоналних основа појединих региона” (Vasiljević, 2006: 66). *Наменске њесме* су такође дидактички музички жанр који представља скуп музичких примера са поетским текстом за решавање одређених музичких

задатака са неком методичком сврхом, попут усавршавања две димензије звука (основне тонске висине и трајања), почетне тонске висине и осталих тонских висина у песми, ритмичких фигура и ритмичких врста, уочавање мелодијских кретања и сл., а ради развијања ритмичких, мелодијских, вокалних и/или инструменталних способности ученика. *Дидактичке музичке ијере* су следећа жанровска категорија у служби развијања елементарних музичких компонената као што су: ритам, слух, вокалне способности, памћење, покрет и машта. Оне омогућавају ученицима да „несвесно савладају различите ритмичке и мелодијске појаве које ће касније свесно обрадити у моменту музичког описмењавања” (Trtovac-Dedeić, 2015: 781). Свака игра има свој конкретан задатак који намећу правила игре, а то су „препознавање боје гласа, дечјих инструмената и уопште разних извора звука, техника певања *crescenda* и *decrescenda*, затим памћење, репродуковање и импровизација мелодијско-ритмичких мотива” (Stojanović, 1996: 14). Њихову употребу учитељ планира са одређеним образовним задатком у коме има за циљ првенствено савлађивање одређеног ритмичког или мелодијског проблема који претходи обради. У колективним играма музика је „усклађена с покретом, доприноси физичком, музичком и когнитивном развоју ученика” (LOT, 2014: 452).

Анализа музичких садржаја за процес почетног музичког описмењавања ученика – музички примери, превасходно за активности певање/свирање/покрет у комбинацији са говорним активностима, показала је да у појединим уџбеницима аутори понекад користе неке од тема из цртаних/играних филмова углавном за решавање ритмичке проблематике. Иако се музички жанр – *теме из цртаних/играних филмова* претежно примењује кроз активност слушање музике, ауторке су овај занимљив и атрактиван музички жанр уврстиле у систем категорија највише због присуства овога жанра на појединачним примерима у контексту му-

зичког описмењавања, а потом и развоја мултикултурне писмености ученика. Музички примери *домаћих/сираних композиција* и *химне* представљају најобимнији сегмент уџбеника. Ова жанровска категорија уједно представља и скуп музичких примера уметничке музике који потичу од школованих музичара (композитори) из различитих култура. Музички жанр *јесме* и *мелодије аутора уџбеника* је постао обележје савремених уџбеника музичке културе који може бити сврсисходан у домену музичког описмењавања ученика под условом да је брижљиво дозиран. Уколико у уџбенику музичке културе постоји израженије присуство песама аутора уџбеника, то значајно утиче на повећање непознатих песама и мелодија, како ученицима, тако и учитељима и на смањење избора антологијских песама и мелодија из различитих култура. Антологијске песме и мелодије су композиције проверених вредности које потврђују дуга традиција и висок степен прихваћености у више генерација.

Песме нејошних аутора из различитих култура чине музички жанр који је често заступљен у музичком образовању подмлатка и налази своје место у уџбеницима музичке културе. Песме попут *Браће Иво* и/или *Рођенданска јесма* су антологијске песме са високим естетичким и методичким вредностима, али без података о музичком ствараоцу. Иако за ове и сличне песме немамо податке о аутору/ауторима, углавном постоје подаци о географском пореклу, а то је значајна информација у домену мултикултурних садржаја и вредности уџбеника. Жанровска категорија *духовна музика – религиозне јесме из различитих култура* обухвата музичке примере са религиозном тематиком (на пример: *Божјић, Божић*). Жанровска категорија *јесме у народном духу* обухвата компоновану музику на народне теме и са звучном асоцијацијом на народни мелос (на пример: *На ливади* од композитора Милоја Милојевића). *Песме дечјих аутора* (песме чији су аутори деца) представља

јединствени музички жанр који је постојао у пређашњој генерацији уџбеника МК једнога издавача (ЗУНС) из групе издавача који се тренутно користе на територији Југозападне Србије и током периода истраживања школске 2022/23. године. Због тога су ауторке сматрале да је потребно истражити заступљеност песама деџјих аутора и у савременим уџбеницима МК истог и осталих издавача.

Методологија истраживања

Предмет истраживања су: а) музички садржаји за извођење према жанру у савременим штампаним уџбеницима МК (I-IV разред) основне школе новије генерације (најновија издања) и б) мишљења учитеља о расветљавању феномена музичких жанрова у уџбеницима МК. Узорак у оба истраживања је намерни. Истраживањем су обухваћене штампане уџбеничке јединице (N=24) од шест различитих издавачких кућа: Завод за уџбенике, Клет, БИГЗ, Креативни центар, Логос и Вулкан знање које се користе на подручју Југозападне Србије. У истраживању мишљења учитеља учествовала су 132 испитаника из основних школа из четири града (Нови Пазар, Рашка, Сјеница и Тутин). Према нашим сазнањима, група испитаника (N=132) из десет основних школа – „Рифат Бурџовић Тршо“, „Братство“, „Авдо Међедовић“ и „Стефан Немања“ у Новом Пазару, „Рашка“ и „Сутјеска“ у Рашки, „12. децембар“ и „Светозар Марковић“ у Сјеници, „Рифат Бурџовић Тршо“ и „Вук Караџић“ у Тутину је први пут учествовала у једном научном истраживању.

Циљ рада је да на основу квантитативне анализе заступљених жанровски категорисаних музичких садржаја и мишљења испитаника из наставне праксе – учитеља конкретизујемо чињенице о жанровској разноврсности музичких примера у савременим уџбеницима *Музичка култура* намењених извођењу.

Код истраживања музичких садржаја према жанру у штампаним уџбеничким јединицама уџбеника МК примењена је квантитативна анализа. Прикупљање података (евидентирање, сортирање, пребројавање) обављено је помоћу посебно конструисаног инструмента истраживања – *категоризација музичких примера намењених извођењу* (систем категорија са жанровским индикаторима). Истраживање мишљења учитеља (N=132) о расветљавању феномена категорисаних музичких жанрова у уџбеницима МК реализовано је помоћу инструмента истраживања – Жанровски упитник о уџбеницима *Музичка култура* (ЖУМК 2022). Анкетни упитник ЖУМК 2022 је састављен од десет питања затвореног типа. Након питања за прикупљање социодемографских података (пол, стручна спрема, радни стаж, место и школа запослених испитаника и разред у којем предају током 2022/23. године) следила су питања стручног карактера на тему издавача које испитаници користе у настави, степена коришћења жанровских категорија и њиховој корисности превасходно у домену музичког описивања. У завршној групи стручних питања испитаницима је понуђено да своје мишљење изразе оценама од 1 до 3 на скали процене Ликертовог типа. Прикупљање података о мишљењу учитеља помоћу анкетног упитника ЖУМК 2022 реализовано је онлајн коришћењем статистичког програма Гугл Упитник (енг. *Google Forms*) у периоду од краја 2022. године до априла 2023. године. За сређивање, обраду и приказивање података користили смо мере учесталости: фреквенција (f) и проценти (%) из домена дескриптивне статистике и применили анализу поређења просека.

Постављене су следеће хипотезе:

Основна хипотеза (ОХ): штампани уџбеник МК *обезбеђује* жанровску разноврсност музичких примера у доменима: а) музичко описивање и б) развој (развијање) мултикултурне писмености ученика.

Хипотеза **X1**: у свим уџбеницима *МК* разматраних издавача / издавачких кућа *заступљено је свих једанаест жанровских категорија*.

Хипотеза **X2**: мишљења учитеља *појављују претпоставку о различитом степену корисности и примене жанровски категорисаних музичких примера у уџбеницима и настави МК*.

Резултати и дискусија

Истраживање уџбеника МК. Сваки од разматраних штампаних уџбеника има одређену групу музичких примера за музичке активности певање/свирање/покрет, као и за говор. У уџбеницима *МК* код разматраних издавача (ЗУНС, БИГЗ, Клет, Креативни центар, Логос и Вулкан знање) ова група музичких примера, у мањој и/или већој мери, истовремено је у служби музичког описмењавања и развоја мултикултурне писмености ученика. Група музичких примера за наведене активности код разматране групе издавача представља методичко-дидактичко језгро уџбеника и 100% музичких примера у оба домена, а број музичких примера из те групе варира од уџбеника до уџбеника и од издавача до издавача. На основу резултата истраживања уџбеника *МК* констатујемо да је **ОХ потврђена**.

Класификацијом музичких примера из супстанцијалне групе музичке грађе за музичко описмењавање ученика дошли смо до сазнања да се неки музички примери (ритмички, мелодијски, ритмичко-мелодијски) појављују у више жанрова и да због тога долази до појаве мултиплицирања неких од песама у више жанровских категорија. Због тога смо у нашој анализи организовали податке (f и %) у две колоне: 1. колона садржи податке о првом или иницијалном појављивању музичких примера, док 2. колона садржи податке о музичким примерима који су мултиплицирани по жанровским категоријама.

Добијена разлика (f и %) од евидентираних музичких примера из 1. и 2. колоне конкре-

тизује појаву и доказује чињеницу да се одређени музички примери појављују, преклапају, односно мултиплицирају у више жанровских категорија, да је та разлика код неких издавача мање изражена (Креативни центар, Клет и Логос), код неких више (БИГЗ, ЗУНС и Вулкан) и да се креће у распону од 24,3% до 134,2%. Иако је код свих издавача евидентирана појава мултиплицирања музичких примера у више различитих жанровских категорија, неки издавачи не премашују 100% иницијалних музичких садржаја и осцилирају у распону од 32,6% до 74,0% (Клет). У групи издавача који не премашују 100% иницијалних музичких садржаја имамо издаваче са умереним осцилацијама које се крећу у распону од 35,2% до 55,5% (Креативни центар) и/или у распону од 24,3% до 42,8% (Логос). Иако неки од издавача премашују 100%, они такође садрже умерене осцилације јер се крећу у распону од 110,3% до 126,1% (Вулкан). Насупрот њима, код неких издавача (ЗУНС и БИГЗ) бележимо израженије осцилације. Њихови мултиплицирани музички примери негде иду испод 100%, а негде иду преко 100% јер се крећу у распону од 73,3% (ЗУНС) и 90,2% (БИГЗ) до 134,2% (ЗУНС) и 115,6% (БИГЗ). Код ова два издавача евидентно је повећање суме мултиплицираних примера у уџбеницима *МК* у 1. и 2. разреду у распону од 108,3% до 134,2% (ЗУНС) и од 105,3% до 115,6% (БИГЗ), да би уследило значајно опадање мултиплицираних примера у њиховим уџбеницима *МК* за 3. и 4. разред у распону од 94,4% до 73,3% (ЗУНС) и од 90,2% до 91,0% (БИГЗ).

Уколико сагледамо квантитативне податке из иницијалне групе музичких примера (1. колона), укупно у оба домена за уџбенике *МК* од I до IV разреда по издавачима уочавамо групу издавача са више музичких примера (ЗУНС са 203 музичка примера, Логос са 182 музичка примера, Креативни центар са 170 музичких примера и Вулкан са 166 музичких примера) и групу издавача са мање музичких примера у оба домена (Клет са 146 музичких примера и БИГЗ са 138 музичких примера).

Табела 2. Анализа засиуљености одређених жанрова у оквиру примера за музичко описмењавање уџбеника Музичка култура (I-IV разред)

Уџбеник	Издавач	1. колона:	2. колона:	Добијена разлика: 1. и 2. колона	
		f	f	f	%
МК 1. разред	Клет	27	47	20	74,0%
	Креативни центар	31	48	17	54,8%
	Логос	42	58	16	38,0%
	БИГЗ	19	39	20	105,3%
	ЗУНС	36	75	39	108,3%
	Вулкан	29	61	32	110,3%
МК 2. разред	Клет	35	54	19	54,2%
	Креативни центар	34	49	15	44,1%
	Логос	41	51	10	24,3%
	БИГЗ	32	69	37	115,6%
	ЗУНС	38	89	51	134,2%
	Вулкан	41	85	44	107,3%
МК 3. разред	Клет	35	50	15	42,8%
	Креативни центар	51	69	18	35,2%
	Логос	50	66	16	32,0%
	БИГЗ	41	78	37	90,2%
	ЗУНС	54	105	51	94,4%
	Вулкан	46	104	58	126,1%
МК 4. разред	Клет	49	65	16	32,6%
	Креативни центар	54	84	30	55,5%
	Логос	49	70	21	42,8%
	БИГЗ	46	88	42	91,0%
	ЗУНС	75	130	55	73,3%
	Вулкан	50	105	55	110,0%

Анализирајући садржај у домену музичког описмењавања, као и у домену развоја мултикултурне писмености ученика, регистровали смо појаву необележених музичких примера која је присутна код већине издавача и готово свих уџбеника, изузев БИГЗ-овог уџбеника МК за 1. разред који представља светли пример правилно и доследно обележених музичких примера².

² БИГЗ-ов уџбеник МК за 1. разред (аутор: Драгомир Братић) издава се од осталих уџбеника разматраних издавача зато што сви заступљени музички примери за

Уколико издвојимо наведени уџбеник без необележених музичких примера, појава необележених музичких примера у осталим уџбеницима креће се у распону од 1 (1,5%) од издавача Логос у уџбенику МК за 3. разред до 19 (14,6%) од издавача ЗУНС и њиховог уџбеника МК за 4. разред.

извођење музике (бројалице - говорне и/или певане, песме, игре итд.) имају доследно обележене податке о музичким и литерарним ствараоцима (аутори музике и текста), о врсти и пореклу музичког примера (на пример: народна бројалица, народна песма и/или народна песма из Срема, Шумадије итд.).

Истраживање штампаних уџбеника је показало да су неке од жанровских категорија (категирије: 1, 2, 3, 4, 6 и 7), у мањем и/или већем обиму, готово редовно заступљене у уџбеницима МК из групе разматраних издавача. У овом сегменту примећујемо подударност са одговорима учитеља који у мањој/већој мери редовније користе већи део жанрова из ове групе у поређењу са осталим жанровским категоријама. Услед обимније заступљености претходно наведене жанровске категорије су на неки начин постале централне жанровске категорије, док су остале жанровске категорије (категирије: 5, 8, 9 и 10) слабије заступљене. Категорија 5 – *песме из црпшаних/иџраних филмова* је код неких издавача (ЗУНС и Вулкан знање) вертикално заступљена у уџбеницима МК (I-IV разред) у распону од 1 до 12 у корист издавачке куће ЗУНС са 12 музичких примера према овоме жанру у уџбенику МК за 4. разред, док је код већине издавача (БИГЗ, Клет, Логос и Креативни центар) ова жанровска категорија заступљена у појединим уџбеницима у распону од 1 до 6 у корист издавачке куће Логос са 6 музичких примера овога жанра у уџбенику МК за 4. разред. Уколико се пажљиво методички осмисле за певање на страним језицима уз ритмички покрет и сл., музички примери из ове категорије могу бити више подстицајни у оба домена, посебно у домену мултикултурног описмењавања ученика. У групи жанровских категорија које се редовније користе категорија 7 – *песме и мелодије ауџора уџбеника* су музички жанр из новије историје уџбеника МК. Неки издавачи их имају више (Вулкан знање и Клет), неки мање (БИГЗ, Креативни центар и Логос), а неки их имају најмање (ЗУНС). Запазили смо да неки од издавача (Клет, Креативни центар, Логос и Вулкан знање) песме и мелодије ауџора уџбеника имају у уџбеницима МК за сва четири разреда, док код осталих издавача (ЗУНС и БИГЗ) бележимо повремену заступљеност ове жанровске категорије. Већина уџбеника МК појединих издавача (ЗУНС и Вулкан знање)

предњачи у погледу минималне заступљености ове жанровске категорије. У складу са описаним, рекли бисмо да поједине издавачке куће (БИГЗ и Вулкан знање) са издавачком традицијом новијег датума и издавачке куће (ЗУНС) са дужом издавачком традицијом више подстичу примену антологијских музичких примера из наше и других музичких култура, што је свакако за препоруку.

Жанровске категорије 8, 9 и 10 су готово жанровски раритети не само што се појављују спорадично већ зато што је код већине издавача њихова заступљеност минималистичка, од 1 до 2 музичка примера. Изузетак за категорију 9 – *духовна музика – религиозне пеме из различитих култура* је издавач Вулкан знање који са 5 музичких примера у својем уџбенику МК за 4. разред поклања већу пажњу овој жанровској категорији. Код појединих издавача (БИГЗ) категорија 10 – *песме у народном духу* није заступљена у уџбеницима МК. Коначно, занимљив је податак да жанровска категорија 11 – *песме гечјих ауџора* није заступљена ни у једном од савремених уџбеника МК разматраних издавача, иако је била заступљена у уџбеницима МК старије генерације једног од издавача (ЗУНС). Због спорадичности у третману наведених жанровских категорија и чињенице која се односи на општу незаступљеност жанровске категорије 11 – *песме гечјих ауџора* констатујемо да Х1 **није потврђена**.

Истраживање мишљења учитеља. Почетна група од шест (6) питања имала је социодемографски карактер са следећим варијаблама: пол испитаника, стручна спрема, радни стаж, место и школа испитаника и разред који воде у 2022/23. школској години. Структура испитаника према полу је таква да доминирају испитанице – 111 (84,1%) учитељица, наспрам 21 (15,9%) учитеља. У погледу стручне спреме, укупно 80 (60,6%) је завршило основне академске студије, 45 (34,1%) испитаника завршило је мастер академске студије,

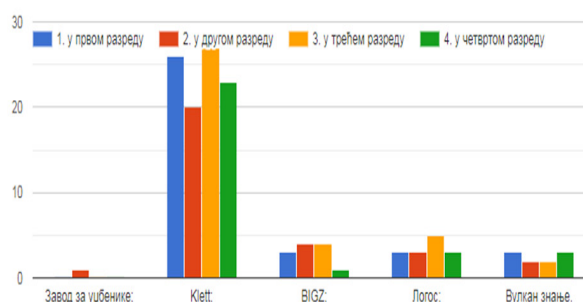
док је са завршеном вишом школом 7 (5,3%). У односу на радно искуство учитеља, најмање их припада категорији преко 30 година 18 (13,6). Са друге стране, број учитеља од 11 до 20 година радног искуства - 42 (31,8%) релативно је уједначен са бројем испитаних учитеља који имају до 10 година радног искуства - 40 (30,3%). У погледу разреда који воде релативно је уједначен са бројем испитаних учитеља: први разред 32 (24,2%), други 28 (21,2%), трећи 37 (28%) и четврти 35 (26,5%). Највише испитаника учитеља је било у ОШ „Братство” 19 (14,4%), а најмање у ОШ „Авдо Међедовић” 5 (3,8%) из Новог Пазара. Пропорције узорка у односу на структуру испитаника представљене су у Табели 3.

Табела 3. Структура испитаника

Варијабле	Фреквенције	Проценти (%)
Пол		
Женски	111	84,1
Мушки	21	15,9
Стручна спрема		
Виша школа	7	5,3
Факултет	80	60,6
Мастер	45	34,1
Докторат	-	-
Радни стаж		
од 1 до 10 година	32	24,2
од 11 до 20 година	42	31,8
21 до 30 година	40	30,3
31 до 40 година	18	13,6
Разред		
Први	32	24,2
Други	28	21,2
Трећи	37	28
Четврти	35	26,5

Када је реч о уџбеницима *Музичка култура* које користе учитељи у настави, истраживање је показало да је убедљиво најзаступљенији уџбенички комплет од издавача Клет (први разред 26 или 19,5%, други разред 20 или 15%, трећи разред 27 или 20,3% и четврти разред 23 или 17,3%), а најмање ЗУНС са 1 уџбеником за

други разред, док је релативно уједначен број (од 1 до 5) од издавача БИГЗ, Логос и Вулкан знање. У понуди постављених питања био је и уџбенички комплет *Музичка култура* од издавача Креативни центар за који се није определио ниједан испитаник.

Графикон 1. Заступљеност уџбеничког комплета *Музичка култура* у настави

На питање колико често користе музичке примере према жанру у настави музичке културе за певање/свирање/иокрећ добио смо одговор да учитељи редовно користе песме аутора уџбеника 69 (51,8%), бројалице (говорне и певане) 68 (51%), песме-моделе и наменске песме 62 (46,5), народне песме 50 (37,5), дидактичке музичке игре 63 (47,3) и песме у народном духу 42 (31,5), док се за песме дечјих аутора определило највише учитеља 86 (64,5). Интересантно је запазити да су се учитељи највише определили за извођење песама дечјих аутора (86), а да овај музички жанр није заступљен нити у једном од уџбеничких комплета новије генерације. Ову контрадикторну чињеницу можемо довести у везу са старосном структуром испитиваних учитеља, пошто највећи број испитаника има од 11 до 20 година радног стажа, а то су особе на врхунцу каријере, које теже за применом разноврсних музичких жанрова у настави *Музичке културе*. Чињеница је да су песме дечјих аутора у уџбеницима старије генерације биле заступљене, па је вероватно у односу на то био „апел“ учитеља да се поново уврсте у актуелни наставни план и програм.

Табела 4. Заступљеност издавачког комплета Музичка култура (I-IV разред)

Издавачи - издавачке куће	1. разред		2. разред		3. разред		4. разред	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Завод за уџбенике (ЗУНС)	-	-	1	0,74	-	-	-	-
2. Клет (Klett)	26	19,5	20	15,1	27	20,3	23	17,5
3. Београдски издавачко-графички завод (БИГЗ)	3	2,3	4	3,0	4	3,0	1	0,75
4. Креативни центар	-	-	-	-	-	-	-	-
5. Логос	3	2,3	3	2,3	5	3,8	3	2,3
6. Вулкан знање	3	2,3	2	1,5	2	1,5	3	2,3

Табела 5. Ставови учитеља о жанровској разноврсности музичких примера у уџбеницима

Категоризација музичких примера према жанру	Редовно		Повремено		Ретко кад		Укупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Бројалице (говорне/певане)	68	51,0	59	44,3	-	-	127	95,3
2. Народне песме	50	37,5	69	51,8	-	-	119	89,3
3. Песме-модел и наменске песме	62	46,5	52	39,0	9	6,8	114	85,5
4. Дидактичке музичке игре	55	41,3	63	47,3	8	6,0	126	94,6
5. Теме из цртаних/играних филмова	28	21,0	59	44,3	38	28,5	125	93,8
6. Музички примери домаћих/ страних композитора и химне	32	24,0	66	49,5	28	21,0	126	94,6
7. Песме и мелодије аутора уџбеника	69	51,8	41	30,8	16	12,0	126	94,6
8. Песме непознатих аутора из различитих култура	16	12,0	67	50,3	41	30,8	124	93,1
9. Духовна музика – религиозне песме из различитих култура	18	13,5	42	31,5	62	46,5	122	91,5
10. Песме у народном духу	42	31,5	63	47,3	20	15,0	125	93,8
11. Песме дечјих аутора	69	51,8	37	27,8	6	4,5	112	84,1

Да бисмо сазнали од учитеља које од наведених врста песама/мелодија су корисне за музичко описмењавање ученика, поставили смо питање: *У којој мери сматрајте да су наведене врсте песама/мелодија из шtamпаних уџбеника Музичка култура корисне за музичко описмењавање ученика, а учитељи су одговорили да су у*

великој мери корисне бројалице (говорне и певане) – 81 (60,8%), дидактичке музичке игре – 74 (55,5%), народне песме – 63 (47,3%), песме и мелодије аутора уџбеника – 60 (45,0%), песме-модел и наменске песме – 53 (39,8%) и песме у народном духу – 45 (33,8%), док се за песме дечјих аутора определио – 81 (60,8%) испитаник.

Табела 6. Корисност песама/мелодија из уџбеника МК према жанровској категоризацији

Категоризација музичких примера према жанру	Корисно у малој мери		Осредње корисно		Корисно у великој мери		Укупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Бројалице (говорне/певане)	13	9,8	33	24,8	81	60,8	109	95,4
2. Народне песме	10	7,5	51	38,3	63	47,3	124	93,1
3. Песме-модел и наменске песме	13	9,8	61	45,8	53	39,8	127	95,4
4. Дидактичке музичке игре	15	11,3	36	27,0	74	55,5	125	93,8
5. Теме из цртаних/играних филмова	19	14,3	69	51,8	36	27,0	124	93,1
6. Музички примери домаћих/ страних композитора и химне	21	15,8	60	45,0	44	33,0	125	93,8
7. Песме и мелодије аутора уџбеника	15	11,3	51	38,3	60	45,0	126	94,6
8. Песме непознатих аутора из различитих култура	21	15,8	67	50,3	34	25,5	122	91,6
9. Духовна музика – религиозне песме из различитих култура	35	26,3	51	38,3	37	27,8	123	92,4
10. Песме у народном духу	13	9,8	68	51,0	45	33,8	126	94,6
11. Песме дечјих аутора	17	12,8	28	21,0	81	60,8	126	94,6

Интересовало нас је да сазнамо и које су то врсте музичких примера за певање/свирање/покрет које ученици највише воле да изводе. На питање: *Према Вашим сазнањима из наставне праксе које од наведених врста музичких примера за певање/свирање/покрет ученици највише воле да изводе* учитељи су могли да заокруже више одговора (музичких жанрова) са листе жанровски категорисаних музичких примера. Добијени резултати показују да ученици највише воле да изводе песме дечјих аутора – 99 (75,6%), на другом месту су бројалице – 98 (74,8%), затим дидактичке музичке игре – 70 (53,4%), теме из цртаних и играних филмова – 58 (44,3%), народне песме 55 (42%), песме и мелодије аутора уџбеника 43 (32,8%) и песме у народном духу 29 (22,1%), док је одабир за духовну музику – религиозне песме из различитих култура на листи најмање пожељних за извођење – 3 (2,3%). Примећено је да учитељи сматрају да су и ученици заинтересовани за песме дечјих аутора.

Мишљења већине испитаника – 99 (75,6%) о заинтересованости ученика за примену песама

дечјих аутора у уџбеницима МК могу бити смернице ауторима савремених уџбеника за даља размишљања о враћању овог веома важног жанра у садржаје уџбеника МК под условом да учитељи и ученици овај жанр не поистовећују са жанром *дечје песме* у општем смислу. На основу изложених података који показују да постоји разлика у степену корисности и примене жанровских категорија у уџбеницима и наставној пракси МК констатујемо да је Х2 **потврђена**.

На последње питање: *Колико Вам је одабрани штампани уџбеник музичке културе са избором песама и мелодија различитог жанра и из различитих култура олакшао рад у процесу музичког описмењавања* учитељи су одговорили да им је у *значајној мери* олакшао рад у процесу музичког описмењавања уџбеник од издавача Клет – 59 (44,3%), затим Логос – 15 (11,3%), БИГЗ – 14 (10,5%), ЗУНС – 12 (9,0%), док су штампане јединице уџбеничког комплета Вулкан знање и Креативни центар имале једнак број 7 (5,3%).

Табела 7. Избор њесама и мелодија различитиој жанра и из различитиој култура у процесу музичкој описмењавања

Издавачи - издавачке куће	Веома мало		Делимично		У значајној мери		Укупно	
	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Завод за уџбенике (ЗУНС)	7	5,3	9	6,8	12	9,0	28	21,1
2. Клет (Klett)	5	3,8	31	23,3	59	44,3	95	71,4
3. Београдски издавачко-графички завод (БИГЗ)	5	3,8	13	9,8	14	10,5	32	24,1
4. Креативни центар	4	3,0	9	6,8	7	5,3	20	15,1
5. Логос	2	1,5	15	11,3	15	11,3	32	24,1
6. Вулкан знање	9	6,8	12	9,0	7	5,3	28	21,1

Из одговора испитаника на последње питање видимо да сви издавачи **обезбеђују** избор музичких садржаја из различитих култура и да их учитељи користе у различитој мери. Међутим, овде учачамо једну контрадикторност код оцена испитаника на последње питање за издавачку кућу Креативни центар зато што се за уџбенике овога издавача није определио ниједан од испитаника (Графикон 1). Из тог разлога податке у последњој табели (Табела 7) за издавачку кућу Креативни центар треба посматрати са резервом.

Из сагледаних резултата квантитативне анализе о разноврсности жанровских садржаја уџбеника констатујемо заједничку карактеристику - да ни у једном уџбенику МК (I-IV разред) разматраних издавача **није заступљен** музички жанр - *њесме дечјих аутора*. Тако је конкретизована чињеница да у поређењу са ЗУНС-овим уџбеницима старије генерације који јесу имали *њесме дечјих аутора* савремени уџбеници овога издавача нису задржали ову жанровску категорију.

Будући да је код свих издавача заједничко да **не обезбеђују** музичке примере у жанровској категорији 11 - *њесме дечјих аутора*, да жанровска категорија 10 - *њесме у народном духу* не

постоји у БИГЗО-овим уџбеницима МК и да смо евидентирали слаб и неуједначен третман жанровских категорија 5, 6, 8, 9 и 10, констатујемо да **X1 није потврђена**.

Разматрање степена корисности жанровских категорија у уџбеницима МК за процес музичког описмењавања показује да су у великој мери корисне бројалице, народне песме, песме - модели и наменске песме, дидактичке музичке игре, песме и мелодије аутора уџбеника, песме у народном духу и песме дечјих аутора док за остале жанровске категорије учитељи сматрају да су осредње корисне и корисне у малој мери. Поводом примене жанровских категорија у настави учитељи кажу да њихови ученици највише воле песме дечјих аутора, потом следе бројалице, затим дидактичке музичке игре, теме из цртаних и играних филмова, народне песме, песме и мелодије аутора уџбеника и песме у народном духу док је одабир за *духовну музику - религиозне њесме из различитиој култура* на листи најмање пожељних за њихово извођење. На основу сагледаних података који показују да постоји разлика у степену корисности и примене жанровских категорија у уџбеницима и наставној пракси МК констатујемо да је **X2 потврђена**.

Група разматраних издавача (ЗУНС, БИГЗ, Креативни центар, Клет, Логос и Вулкан знање)

у мањој или већој мери **обезбеђује** музичке садржаје из више различитих култура (Србија, Хрватска, Словенија, Македонија, Аустрија, Немачка, Француска, Италија, САД итд.).

Заступљеност мултикултурне тенденције – музички примери из различитих култура у уџбеницима *МК* крећу се у распону од 2 до 11. Резултати показују да сви уџбеници *МК* за 1. разред разматраних издавача садрже по 2 музичка примера из различитих култура и по овом критеријуму показују уједначеност. Уџбеник са значајно израженом мултикултурном тенденци-

јом је ЗУНС-ов уџбеник *МК* за 4. разред у којем постоје музички примери намењени извођењу музике из једанаест различитих култура.

Резултати такође показују да у савременим уџбеницима *МК* од шест разматраних издавачких кућа (ЗУНС, Клет, БИГЗ, Креативни центар, Логос и Вулкан знање) не постоји монокултурна тенденција, иако примећујемо да је у уџбеницима *МК* за 1. разред мултикултурна тенденција минимална и квантитативно уједначена (Табела 8).

Табела 8. Заступљеност музичких примера из различитих култура у уџбеницима Музичка култура (I–IV разред)

Издавачи - издавачке куће	1. разред	2. разред	3. разред	4. разред
1. Завод за уџбенике (ЗУНС)	Србија, Хрватска.	Србија, Француска и САД.	Србија, САД, Аустроугарска, Словенија и Немачка.	Србија, Словенија, Црна Гора, Немачка, САД, Италија, Велика Британија, Енглеска, Француска, Финска и Јапан.
2. Клет (Klett)	Србија, Словенија.	Србија, САД.	Србија, Италија.	Србија, Македонија, САД, Енглеска и Француска.
3. Београдски издавачко-графички завод (БИГЗ)	Србија и Хрватска.	Србија, Француска, Аустрија, Италија, Шведска и САД	Србија, Аустроугарска, Словенија, Немачка и САД	Србија, Македонија, Немачка, Аустроугарска, Словенија, Хрватска, Аустрија, Француска, Шведска и Енглеска.
4. Креативни центар	Србија и Словенија.	Србија, Словенија, Босна и Херцеговина и Француска.	Србија, Црна Гора и Херцеговина.	Србија, Словенија, Македонија, Енглеска, Француска и Немачка.
5. Логос	Србија и Словенија.	Србија, Словенија, Шведска и Француска.	Србија и Енглеска.	Србија, Македонија, САД, Јапан и Финска.
6. Вулкан знање	Србија и САД.	Србија, Словенија, Аустрија, Француска и Италија.	Србија, Словенија и САД.	Србија, Словенија, Украјина, Македонија, САД, Бугарска, Немачка и Финска.

Резултати анкете показали су да учитељи редовније користе бројалице, песме-моделе и наменске песме, народне песме, дидактичке музичке игре, песме и мелодије аутора уџбеника и сл. у поређењу са осталим жанровима (на пример: *песме најознајнијих аутора из различитијих култура* и/или *духовна музика - религиозна песме из различитијих култура*). Овај податак говори о слабијем и нередовнијем коришћењу музичких примера одређених жанровских категорија (категорије: 5, 6, 8, 9 и 10) у настави МК, а који могу бити корисни код израженијег подстицања развоја мултикултурне писмености ученика. Из одговора испитаника потврђена је Х2, то јест потврђена је претпоставка о различитом степену корисности и примене музичких примера према жанру у процесу музичког описмењавања ученика, али и за развој мултикултурне писмености јер су углавном умрежени. Резултати даље показују да је код већине издавача установљена непожељна појава необележених музичких примера, изузев једног издавача (БИГЗ) и његовог уџбеника МК за 1. разред (аутор: Драгомир Братић), који представља узоран пример уџбеника без иједног необележеног музичког примера и зато је у складу са стандардима правилног обележавања података о творцу и/или пореклу композиције.

Иако већина издавача има музичке примере из националне музичке културе у комбинацији са музичким примерима из других музичких култура, констатујемо готово занемарљив број и избор песама из других култура за певање на аутентичним језицима. Један од светлих изузетака су ЗУНС-ови уџбеници *Музичка култура* за 3. и 4. разред (ауторка: Гордана Стојановић) са по једном песмом (*Звончићи* или *Jingle bells* и *Француска песма* или *Ah! vous dirai-je, maman*) која подстиче ученике да је певају и на српском и на аутентичном енглеском, односно француском језику, упознају промене у ритму које диктира различита језичка структура и да се пове-

жу са лепотом матерњег, енглеског и француског језика ради упознавања, потом и бољег разумевања тема и људи из ових култура. Дакле, изузев два наведена музичка примера из ЗУНС-ових уџбеника, а који су у директној вези са развојем мултикултурне писмености ученика, остали издавачи са својим уџбеницима заступају певање песама искључиво на матерњем језику. Сматрамо да би аутори уџбеника требало да размотре музичко богатство наше мултикултурне средине и уврсте у своје музичке садржаје и песме из ближих/даљих земаља и њихових култура, као и националних мањина које су саставни део Србије, попут музике и песама Мађара, Румуна, Словака и других народа. Предлажемо да савремени уџбеници МК задрже почетне примере свакако на основама матерњег музичког језика али да обогате музичке садржаје у домену музичког описмењавања музичким примерима који ће истовремено подстаћи усвајање оних музичких елемената који недостају у нашој музичкој култури и унапредити развој мултикултурне писмености ученика. Препоручујемо да следећа генерација савремених уџбеника МК буде напреднија и да уважи следећу методичку препоруку Зориславе Васиљевић: „Ако се у нашем певању не среће ритам пунктираних јединица, користимо ритам маршева и мађарских народних песама [...] Ако немамо валцере у Србији, имају их Словенци у ландлерима” (Vasiljević, 2006: 42).

Резултати, мишљења испитаника о жанровској категоризацији музичких примера за активности певање/свирање/покрет се разликују од анализе уџбеника у сегменту који се односи на последњу у низу жанровских категорија - *песме децјих аутора* зато што издавачи **не обезбеђују** овај музички жанр о којем су се учитељи изјашњавали у анкети. Иако оцене једне групе испитаника (60 или 45,0%) по питању корисности жанровске категорије 7 - *песме и мелодије аутора уџбеника* показују да су им музички примери ове врсте корисни у великој мери, анализа садржаја уџбеника указује на појаву значај-

не заступљености ове жанровске категорије код једне групе издавача и на тенденцију замене антологијских песама из наше и других музичких култура овим музичким жанром. Зато се резултати мишљења учитеља и анализе уџбеника разликују у сегменту који се односи на жанровску категорију - *песме и мелодије аутора уџбеника*.

Резултати истраживања штампаних уџбеника показују да су неке од жанровских категорија (категорије: 1, 2, 3, 4, 6 и 7), у мањем и/или већем обиму, готово редовно заступљене у уџбеницима *МК* из групе разматраних издавача и да овај податак потврђују учитељи из наставне праксе. Будући да се анкетирани учитељи слажу да наведене жанровске категорије у мањем/већем обиму редовно користе у настави предмета *МК*, констатујемо подударност са сегментом истраживања који се односи на готово редовну заступљеност одређених жанровских категорија у уџбеницима и у настави *МК*.

Закључак

На основу обједињених налаза реализованих истраживања констатујемо следеће:

- сви разматрани издавачи (ЗУНС, Клет, БИГЗ, Креативни центар, Логос и Вулкан знање) у својим уџбеницима *МК* од I до IV разреда обезбеђују музичке примере у оба домена само у различитој мери;
- изузев једног штампаног уџбеника (БИГЗ, *МК* за 1. разред), код свих других издавача и њихових уџбеника уочена је појава необележених музичких примера;
- уочена је појава мултиплицираних музичких примера у варирајућем обиму јер се поједини примери појављују у више жанровских категорија за више методичких намена;

- музички жанр - *песме гечјих аутора* није заступљен у савременим уџбеницима *МК* разматраних издавача;
- музички жанр - *песме у народном духу* не постоје у разматраним уџбеницима *МК* једне издавачке куће (БИГЗ);
- уочена је контрадикторност код одговора испитаника о жанровској категорији 11 - *песме гечјих аутора* и квантитативне анализе садржаја уџбеника зато што овај музички жанр не постоји у последњој генерацији уџбеника различитих издавача (ЗУНС, БИГЗ, Клет, Креативни центар, Логос и Вулкан знање);
- резултати мишљења учитеља и анализе уџбеника се разликују у оним сегментима који се односе на третман жанровских категорија 7 - *песме и мелодије аутора уџбеника* и жанровске категорије 11 - *песме гечјих аутора*;
- само један од издавача (ЗУНС) обезбеђује неколико музичких примера за певање на више различитих језика - конкретан пример подстицања развоја мултикултурне писмености ученика;
- уочена је подударност у сегменту истраживања штампаних уџбеника и мишљења учитеља о готово редовној заступљености истих или централних жанровских категорија (категорије: 1, 2, 3, 4, 6 и 7) у уџбеницима *МК*.

Посредством сумираних резултата емпиријских истраживања констатујемо различиту заступљеност музичких садржаја према жанру у домену музичког описмењавања и развоја мултикултурне писмености ученика. У овоме раду истовремено смо конкретизовали чињенице о жанровској разноврсности музичких примера и позитивне/негативне карактеристике савремених уџбеника *МК*. Позитивне карактеристике уџбеника *МК* (I-IV разред) јесу следеће: уџбеници *МК* разматраних издавача (ЗУНС, БИГЗ,

Клет, Креативни центар, Логос и Вулкан знање), у мањој или већој мери, садрже групу музичких примера за музичке активности певање, свирање, покрет и говор који су у служби процеса музичког описмењавања ученика и који су умрежени са музичким примерима за развој мултикултурне писмености ученика. Група музичких примера у уџбеницима МК наведених издавача представља методичко-дидактичко језгро уџбеника и 100% музичких примера у оба домена, а број музичких примера из те групе варира од уџбеника до уџбеника и од издавача до издавача. Утврђено је и да постоји редовна заступљеност истих или централних жанровских категорија (категорије: 1, 2, 3, 4, 6 и 7) у уџбеницима МК за наставни процес и да један од издавача (ЗУНС) обезбеђује неколико музичких примера за певање на више различитих језика. Изузев БИГЗ-овог уџбеника МК за 1. разред са правилно и доследно обележеним музичким примерима, уочене су следеће негативне карактеристике уџбеника МК: осцилирајућа појава необележених музичких примера; општа незаступљеност жанровске категорије 11 – *ћесме гечјих ауџора*;

Литература

- Bortvik, S. and Moj, R. (2010). *Popularni muzički žanrovi*. Beograd: Clio.
- Jorgensen, R. E. (1981). School Music Performance Programs and the Development of „Functional Musical Literacy”: A Theoretical Model. Retrieved June 3, 2023. from: <https://symposium.music.org/index.php/21/item/1907-school-music-performance-programs-and-the-development-of-functional-musical-literacy-a-theoretical-model>
- Klajn, I. i Šipka, M. (2008). *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Novi Sad: Prometej.
- *Leksikon obrazovnih termina* (2014). Beograd: Učiteljski fakultet.
- Marinković, S. (2001). Žanr u operi romantizma. U: Marković, T, Masnikosa, M., Novičić, D. i Šuvaković, M. (ur.) (2001). *Zbornik tekstova Opera od obreda do umetničke forme* (116-121). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Miletić-Jović, A. (2009). Od recepcije od interpretacije – iskustva iz nastave u muzičkoj školi „Stevan Mokranjac” u Kraljevu. U: Karan, G. (ur.). *Zbornik XI Pedagoškog foruma Pokret u muzičkim i scenskim umetnostima* (106-112). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Miletić, A. (2018). *Od narodnih tonalnih osnova do dur-mol sistema u nastavi muzičke pismenosti*. Beograd: Učiteljski fakultet.

спорадична тенденција пораста музичких примера у категорији 7 – *ћесме и мелодије ауџора уџбеника* и неуједначен третман жанровских категорија 5, 6, 8, 9 и 10.

Констатујемо да, иако у различитој мери, савремени уџбеници поседују мултикултурне одлике и да монокултуралност као непожељна тенденција и негативност уџбеника МК није карактеристика савремених уџбеника МК разматраних издавачких кућа.

Савремени уџбеници МК издавачких кућа ЗУНС, БИГЗ и Вулкан знање, који садрже музичке примере у оба домена и који се издвајају од осталих издавача по разуђенијој понуди музичких примера у домену развоја мултикултурне писмености ученика, могу бити пример добре праксе код унапређења квалитета будућих уџбеника за изазове и потребе нове генерације ученика и код ојачавања пожељних компетенција и вредности ученика за (су)живот, како у савременом, тако и у будућем мултикултурном друштву.

- Mitrović, M. (2010). *Pismenost i obrazovanje: perspektiva Novih studija pismenosti*. Beograd: Filozofski fakultet.
- Stojanović, G. (1996). *Nastava muzičke kulture od I do IV razreda osnovne škole. Priručnik za učitelje i studente učiteljskog fakulteta*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Stojanović, G. (2001). *Komparativna metodologija nastave muzičke pismenosti i početnog čitanja i pisanja* (neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Stojanović, R. (2018). *Uloga udžbenika u procesu muzičkog opismenjavanja učenika mlađih razreda osnovne škole* (doktorska disertacija). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Trtovac Dedeić, A. (2015). Polifunkcionalnost muzičkih igara u razrednoj nastavi. U: *Zbornik radova Nastava i nauka u vremenu i prostoru* (781-795). Leposavić: Učiteljski fakultet u Prizrenu.
- Vasiljević, Z. (2006). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.

Уџбеничка литература

- Bratić, D. (2018). *Muzička kultura 1. Udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Grujić, G. i Sokolović Ignjačević, M. (2018). *Muzička kultura 1. Udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Klet.
- Grujić, G. i Sokolović Ignjačević, M. (2019). *Muzička kultura 2. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Klet.
- Grujić, G. i Sokolović Ignjačević, M. (2022). *Muzička kultura 3. Udžbenik za treći razred osnovne škole*. Beograd: Klet.
- Grujić, G. i Sokolović Ignjačević, M. (2022). *Muzička kultura 4. Udžbenik za četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Klet.
- Đaćić, M. (2020). *Muzička kultura 3. Udžbenik za treći razred osnovne škole*. BIGZ školstvo.
- Đaćić, M. (2021). *Muzička kultura 4. Udžbenik za četvrti razred osnovne škole*. BIGZ školstvo.
- Ilić, V. (2019). *Muzička kultura 1. Udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Ilić, V. (2019). *Muzička kultura 2. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Ilić, V. (2020). *Muzička kultura 3. Udžbenik za treći razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Ilić, V. (2021). *Muzička kultura 4. Udžbenik za četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Kreativni centar.
- Marinković, V. i Hršak, V. (2019). *Muzička kultura 2. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: BIGZ školstvo.
- Mihajlović, Bokan, D. i Injac M. (2022). *Muzička kultura 1. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Logos.
- Mihajlović, Bokan, D. i Injac M. (2022). *Muzička kultura 2. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Logos.
- Mihajlović, Bokan, D. i Injac M. (2019). *Muzička kultura 3. Udžbenik za treći razred osnovne škole*. Beograd: Logos.
- Mihajlović, Bokan, D. i Injac M. (2022). *Muzička kultura 4. Udžbenik za četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Logos.

- Obradović, M. (2019). *Muzička kultura 1. Udžbenik za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan znanje.
- Obradović, M. (2019). *Muzička kultura 2. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan znanje.
- Obradović, M. (2020). *Muzička kultura 3. Udžbenik za treći razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan znanje.
- Obradović, M. (2022). *Muzička kultura 4. Udžbenik za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Vulkan znanje.
- Stojanović, G. (2018). *Muzička kultura za prvi razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stojanović, G. (2019). *Muzička kultura za drugi razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stojanović, G. (2020). *Muzička kultura za treći razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.
- Stojanović, G. (2020). *Muzička kultura za četvrti razred osnovne škole*. Beograd: Zavod za udžbenike.

Summary

Encouraged by the facts from a segment of an earlier research of music examples according to genre in Music Education textbooks, the authors of the paper decided to analyse the content of the latest editions of textbooks published by different publishers in order to collect the most up-to-date facts and get relevant information about the diversity of music examples according to genre in the process of developing music literacy and multicultural literacy of students in the lower grades of primary school.

The research focuses on printed textbook units (N=24) from the latest textbook sets for grades 1-4 of primary school published by six publishing houses (Zavod za udžbenike, Klet, Beogradski izdavačko-grafički zavod, Kreativni centar, Logos, and Vulkan znanje).

The research is important not only because of the research instruments used (music genre categorisation and a survey questionnaire – ŽUMK 2022), the obtained results on the usefulness and the level of using music examples according to genre for developing students' music literacy and multicultural literacy, but also because it was the first time that primary school teachers (N=132) from 10 primary schools in four cities in the territory of South-East Serbia (Novi Pazar, Raška, Sjenica, and Tutin) were included in the research.

The results of the combined empirical research: a) analysis of printed textbook units of different publishers for the subject Music Education and b) opinions of primary school teachers regarding genre diversity are the same in some segments and different in others. The survey of primary school teachers attitudes was conducted using Google Forms.

The aim of the paper is to present, based on the quantitative analysis of the identified music content categorised in terms of genre and the attitudes of the primary school teachers, the facts related to the genre diversity of music examples (rhythmic, melodic, and/or rhythmic-melodic) in the most recent Music Education textbooks which are important not only for developing music literacy by means of activities such as singing/playing an instrument/movement using the method of learning by hearing and/or from music scores, but also for developing students' multicultural literacy.

Keywords: *textbook, music education, music genre, music literacy, multicultural literacy*